

УДК 347.91+347.61/.63

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.9>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ БАТЬКІВ ЩОДО МАЙНА ДИТИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ДЕРЖАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Галаш А.,

аспірант Хмельницького університету управління та права

імені Леоніда Юзькова

ORCID: 0009-0004-8792-6048

e-mail: galash22andrey@gmail.com

Галаш А. Правове регулювання прав та обов'язків батьків щодо майна дитини за законодавством України та держав Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження.

В науковій статті автор провів наукове дослідження особливостей правового регулювання прав та обов'язків батьків щодо майна дитини за законодавством України та держав Європейського Союзу. У науковій статті вказано, що для визначення прав та обов'язків батьків щодо майна дитини сімейне законодавство держав ЄС використовує категорії «піклування щодо майна дитини» або «управління майном дитини» і як правило включає в себе правомочності батьків щодо управління майном дитини, використання доходу від такого управління та коштів дитини, однак здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків у цій сфері обмежується пріоритетом інтересів дитини перед інтересами інших членів сім'ї (дохід від активів першочергово витрачається на управління такими активами та на утримання дитини, а лише потім – на утримання інших членів сім'ї; майно, придбане батьками за кошти дитини стає її власністю; правочини, що укладаються щодо майна дитини повинні укладатися в інтересах дитини, а в ряді випадків – з дозволу сімейного суду). Сімейне законодавство держав ЄС на відміну від сімейного законодавства України, застосовує правовий режим роздільності майна батьків та майна їх дітей. На відміну від сімейного законодавства України, яке передбачає необхідність надання згоди на вчинення окремих правочинів щодо майна дитини органами опіки та піклування, законодавство держав ЄС надає такі повноваження сімейному суду (Німеччина), судді із сімейних справ (Франція), суду із питань сім'ї та опіки (Польща), сирітському суду (Латвія), загальному суду (Чехія, Естонія). Французьке, латвійське та польське сімейне законодавство особливим чином визначають питання здійснення судового контролю за здійсненням управління майном дитини її батьками (не тільки через механізм надання згоди на укладення правочинів в інтересах дитини, а й через подання описів майна, що знаходиться в управлінні, змін до описів у разі істотної зміни вартості та обсягу такого майна, річного управлінського звіту із докладними відомостями про витрати на утримання разом із підтверджуючими документами для здійснення суддею із сімейних справ перевірки належності управління батьками майном їх дітей). Також цікавим є підхід польського та словацького законодавця, які не тільки визначають необхідність повернення майна дитини із управління, що здійснювалося її батьками, а й визначають конкретні строки повернення та наслідки його недотримання.

Ключові слова: сімейні права та обов'язки; дитина; права та обов'язки батьків; майно; управління майном дитини.

Galash A. Legal regulation of parents' rights and obligations regarding the child's property under the legislation of Ukraine and the European Union states: comparative legal study.

In the scientific article, the author conducted a scientific study of the features of the legal regulation of the rights and obligations of parents regarding the child's property under the legislation of Ukraine and the European Union. The scientific article indicates that to determine the rights and obligations

of parents regarding the child's property, the family legislation of the EU states uses the categories of «custody of the child's property» or «management of the child's property» and, as a rule, includes the powers of parents to manage the child's property, use the income from such management and the child's funds, however, the exercise of parental rights and the fulfillment of parental duties in this area is limited by the priority of the child's interests over the interests of other family members (income from assets is primarily spent on managing such assets and supporting the child, and only then - on supporting other family members; property purchased by parents with the child's funds becomes the child's property; transactions concluded regarding the child's property must be concluded in the interests of the child, and in some cases - with the permission of the family court). The family legislation of the EU countries, unlike the family legislation of Ukraine, applies the legal regime of separation of the property of parents and the property of their children. Unlike the family legislation of Ukraine, which provides for the need to provide consent for the conclusion of certain transactions regarding the child's property by the guardianship and trusteeship authorities, the legislation of the EU countries grants such powers to the family court (Germany), the family judge (France), the family and guardianship court (Poland), the orphan's court (Latvia), and the general court (Czech Republic, Estonia). French, Latvian, and Polish family legislation specifically define the issue of exercising judicial control over the management of the child's property by its parents (not only through the mechanism of providing consent to conclude transactions in the interests of the child, but also through the submission of inventories of the property under management, changes to the inventories in the event of a significant change in the value and volume of such property, an annual management report with detailed information on maintenance expenses together with supporting documents for the family judge to verify the appropriateness of the parents' management of their children's property). Also interesting is the approach of the Polish and Slovak legislators, which not only determine the need to return the child's property from the management carried out by its parents, but also determine specific terms of return and the consequences of failure to comply with it.

Key words: family rights and responsibilities; child; rights and responsibilities of parents; property; management of the child's property.

Постановка проблеми. Правове регулювання відносин між батьками та дітьми є важливою складовою сімейного права, що забезпечує захист прав і інтересів неповнолітніх. Одним із ключових аспектів цих відносин є визначення прав та обов'язків батьків щодо майна їхніх дітей. В Україні сімейне законодавство розкриває зміст окремих із прав та обов'язків батьків щодо майна дитини (зокрема права батьків і дітей щодо користування спільним майном, прав та обов'язків батьків щодо управління майном дитини, речові права батьків та дітей на належне їм на праві особистої приватної власності майно тощо), однак в правовій доктрині та юридичній практиці виникають окремі проблеми, пов'язані із належним застосуванням зазначених правових положень та понять. Зважаючи на те, що батьки та діти можуть врегулювати свої відносини за домовленістю (договором), якщо це не суперечить вимогам СК України, інших законів та моральним засадам суспільства, частина майнових прав та обов'язків може набуватися ними за договором, при цьому бути непоіменованими в сімейному законодавстві. У країнах Європейського Союзу також існують різноманітні підходи до правового регулювання майнових прав неповнолітніх, що відображає специфіку правових систем цих держав. Порівняльний аналіз українського законодавства та законодавства держав ЄС дозволяє виявити як спільні риси, так і відмінності, що можуть бути корисними для удосконалення сімейного законодавства України, що урегулює правовідносини між батьками та дітьми щодо майна дитини.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика визначення прав та обов'язків батьків щодо майна дитини досліджувалася рядом науковців, таких як І.В. Апопій, В.І. Борисова, В.А. Ватрас, А.О. Дутко, І.В. Жилінкова, І.А. Коваленко, Л.В. Красицька, О.Ф. Лапчевська, З.В. Ромовська, Н.В. Турчин, С.Я. Фурса, Є.Д. Ханович, однак вони лише частково торкалися питання європейського досвіду правового регулювання прав та обов'язків батьків щодо майна дитини.

Метою статті є дослідження особливостей правового регулювання прав та обов'язків батьків щодо майна дитини за законодавством України та держав Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до § 1626 Німецького цивільного кодексу (надалі по тексту – НЦК) батьки мають обов'язок і право піклуватися про малолітню дитину (батьківське піклування). Батьківське піклування здійснюється за спільною згодою обох з батьків або

відповідно до рішення сімейного суду (§§ 1627 та 1628 НЦК). При цьому, категорія «батьківське піклування» включає в себе дві групи батьківських прав та обов'язків: піклування про особу дитини та піклування про майно дитини. При цьому, батьківське піклування про майно дитини у НЦК чітко не визначене, хоча фактично в цьому аспекті мається на увазі управління майном дитини, укладання правочинів щодо такого майна в інтересах дитини, можливість передачі дитині майна в користування, якщо це необхідно для належного розвитку та виховання дитини (це впливає із норм §§ 1638–1644 НЦК), а також використання коштів дитини для придбання майна, доходу від активів дитини для належного управління майном, утримання дитини, інших членів сім'ї (ці права прямо визначені у §§ 1646 та 1649 НЦК). В той же час, батьківське піклування про майно дитини обмежується. Зокрема, відповідно до § 1638 НЦК піклування про майно дитини не поширюється на майно, яке дитина придбала внаслідок смерті або яке було передане безоплатно, якщо спадкодавець за заповітом або дарувальник під час розпорядження обумовили що батьки не повинні були управляти активами. Батьки також не можуть розпоряджатися тим, що дитина набуває на основі права, яке є частиною такого майна, або як компенсація за знищення, пошкодження чи позбавлення об'єкта, який є частиною майна, або за юридичною операцією, яка відноситься до активів. Якщо заповідальним розпорядженням або розпорядженням передбачено, що один з батьків не повинен управляти майном, другий з батьків буде управляти ним. У цьому відношенні цей батько представляє дитину. Також батьки можуть використовувати кошти дитини для придбання майна, однак в такому випадку право власності на таке майно переходить до дитини (§ 1646 НЦК). При укладанні правочинів в інтересах дитини, батьки повинні отримати дозвіл сімейного суду на їх укладання у разі, якщо правочин стосується: розпорядження земельною ділянкою або її безоплатного придбання; для розпорядження зареєстрованим судном або судном, що будується, або вимогою, яка спрямована на передачу права власності на зареєстроване судно або судно, що будується, або безоплатного придбання такого судна; для юридичної операції щодо розпорядження майном дитини в цілому або майном, що надійшло дитині як спадщина без заповіту як обов'язкова частка у спадщині; для розпорядження часткою підопічного у спадщині; для оренди чи іншого договору, який зобов'язує дитину здійснювати періодичні платежі, якщо договірні відносини триватимуть більше одного року після досягнення підопічним повноліття; для взяття позики (§§ 1643, 1821, 1822 НЦК). Дохід від майна дитини, який не потрібен для належного управління майном, має використовуватися на утримання дитини, а той дохід, який не потрібен для належного управління активами та для утримання дитини, може використовуватися батьками дитини для власного утримання та для утримання неповнолітніх братів і сестер дитини, якщо це є справедливим, беручи до уваги фінансові обставини та оплачувану роботу, якою займаються залучені особи (§ 1649 НЦК) [1]. Як бачимо, права та обов'язки батьків щодо майна дитини за німецьким сімейним законодавством визначені достатньо чітко в частині власне порядку управління активами дитини, використання доходу від такого управління та коштів дитини, однак здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків у цій сфері обмежується пріоритетом інтересів дитини перед інтересами інших членів сім'ї (доход від активів першочергово витрачається на управління такими активами та на утримання дитини, а лише потім – на утримання інших членів сім'ї; майно, придбане батьками за кошти дитини стає її власністю; правочини, що укладаються щодо майна дитини повинні укладатися в інтересах дитини, а в ряді випадків – з дозволу сімейного суду). В той же час, можемо констатувати невизначеність у правовому режимі майна, придбаного батьками для забезпечення розвитку, навчання та виховання дитини, а також майна, набутого батьками і дітьми за рахунок їхньої спільної праці чи спільних коштів (за українським сімейним законодавством перша група майна є власністю дитини, друга – спільною власністю дитини та її батьків).

Французький цивільний кодекс (надалі по тексту – ФЦК) використовує замість категорії «батьківське піклування» поняття «батьківська влада», яка визначається як сукупність прав і обов'язків, спрямованих на забезпечення якнайкращих інтересів дитини, які належать батькам до досягнення дитиною повноліття або емансипації, щоб захищати її безпеку, її здоров'я, її приватне життя та її моральність, забезпечувати її освіту та дозволяти її розвиток з повагою до її особи (ст. 371-1 ФЦК). Батьківська влада має здійснюватися спільно батьками, одним з них за згодою іншого або відповідно до рішення судді у сімейних справах (ст.ст. 372, 373-2-1 ФЦК). Питання реалізації батьківських прав щодо майна дитини у ФЦК визначені більш чітко, ніж у німецькому сімейному законодавстві. Відповідно до ст. 382 ФЦК управління майном дитини належить батькам.

Якщо батьківські права здійснюються обома батьками спільно, кожен з них є правовим керуючим. В інших випадках управління майном дитини належить тому з батьків, хто здійснює батьківську владу. Не підлягає управлінню майно, передане або заповідане неповнолітній особі за умови, що воно перебуває у віданні третьої особи (управління таким майном здійснюється цією особою) (ст. 384 ФЦК). Батьки або один з них, хто визнаний законним розпорядником (тобто особою, яка уповноважена здійснювати управління майном дитини) зобов'язаний виявляти розсудливість, старанність і мудрість в управлінні майном неповнолітньої особи в інтересах неповнолітньої особи; несе відповідальність за будь-яку шкоду, заподіяну внаслідок будь-якої помилки, допущеної ним під час управління майном неповнолітньої особи (ст.ст. 385 та 386 ФЦК). Право батьків здійснювати управління майном дитини припиняється із досягненням нею шістнадцятирічного віку або одруженням, а також у разі позбавлення батьківських прав. Право на управління майном дитини не поширюється на майно, набуте особистою працею дитини, або на майно, набуте дитиною у спадщину, передане дитині батьками чи майно у формі компенсації за післяродову шкоду, жертвою якої стала дитина (ст. 386-4 ФЦК). Батьки вправі використовувати дохід від управління майном дитини для понесення витрат, пов'язаних з харчуванням, утриманням дитини, надання їй освіти, виплати боргів зі спадщини, отриманої дитиною (ст. 386-3 ФЦК). У ФЦК, як і у НЦК встановлені обмеження для батьків у сфері управління майном дитини; такими обмеженнями є як необхідність отримання дозволу судді із сімейних справ на вчинення ряду правочинів, так і власне – заборона вчинення ряду правочинів, зокрема щодо безоплатного відчуження власності або прав неповнолітньої особи, набуття права або вимоги до неповнолітньої дитини від третьої особи, передачі власності неповнолітнього у довірчу спадщину. Ще одним обмеженням для батьків є підлягання їх діяльності щодо управління майном дитини судовому контролю – батьки повинні щороку надавати судді опис майна дитини, а також річний управлінський звіт разом із підтверджуючими документами для здійснення суддею із сімейних справ перевірки належності управління батьками майном їх дітей [2]. Отже, французьке сімейне законодавство зводить права та обов'язки батьків щодо майна дитини виключно до категорії «управління майном дитини», однак більш чітко визначає обмеження на здійснення такого права та випадки, коли управління майном дитини здійснюється третіми особами або самою дитиною. Як і за німецьким сімейним законодавством, за французьким законодавством для вчинення ряду правочинів в інтересах дитини необхідною є згода сімейного суду.

Чеське сімейне законодавство визначає права та обов'язки батьків щодо майна дитини як «турботу про майно дитини». Відповідно до § 896 Цивільного кодексу Чехії батьки зобов'язані і мають право піклуватися про майно дитини, і керувати ним, насамперед як сумлінний господар; кошти, які, ймовірно, не потрібні на покриття витрат, пов'язаних з майном дитини, повинні розміщуватися надійним чином; при здійсненні правових дій, які мають відношення до окремої частини майна дитини, батьки виступають як представники; у разі порушення батьками обов'язки з управління майном дитини як сумлінних керуючих, вони відшкодують дитині завдану шкоду спільно та солідарно. Так само, як і за німецьким та французьким сімейним законодавством, чеське сімейне законодавство визначає можливість здійснення повноважень батьками щодо управління майном дитини як за спільною згодою, так і за рішенням суду; останній також надає згоду для вчинення юридично значущої дії, пов'язаної з існуючим та майбутнім майном дитини або окремою її частиною (крім дрібних побутових угод). Обов'язковим є надання судом згоди щодо правочинів щодо набуття нерухомого майна, її частини чи розпорядження нею, обтяження майна як єдиного цілого або значної її частини, відмови від значної частини майна, відмови від подарунку чи спадщини, що має значну цінність, укладання договору позики, в тому числі що стосується житла дитини (§§ 897 та 898). У всіх вище перелічених випадках, існує правовий режим роздільності майна батьків та дитини; дохід від використання майна дитини також належить дитині, однак може бути використано для її утримання, утримання батьків, братів і сестер дитини, якщо проживають в одній сім'ї з дитиною, крім випадку, коли з важливих причин необхідно зберегти прибуток для дитини до настання дієздатності [3].

Відповідно до Латвійського цивільного кодексу, батьки здійснюють управління майном дітей на правах опікунів, маючи при цьому та їх обов'язки, однак вони звільняються від обов'язку давати у звітах докладні відомості про витрати на утримання дітей та вказують лише загальну суму цих витрат. Однак, якщо до дитини надходить якесь майно, той із батьків, кому дістається управління цим майном, складає опис майна та подає його до сирітського суду (ст.ст. 190,

191, 193). Якщо батьки керують майном дитини не відповідно до інтересів дитини, сирітський суд може зобов'язати їх подавати у звітах докладні відомості також про витрати на утримання дитини, вимагати достатнього забезпечення майна дитини, а також усунути їх від управління майном дитини, доручивши це одному з батьків або особливо призначеному для цього опіку-ну (ст. 194). Вільним майном дітей, вилученим з управління батьків при досягненні дітьми шістнадцятирічного віку, визнається майно, набуте особистою працею дитини, майно, передане батьками у вільне управління дітей, а також усі майно, яке безоплатно надано дітям родичами чи іншими особами з умовою, що діти керуватимуть та користуватимуться ним самостійно, за винятком майна, наданого для певної мети (ст. 195) [4]. Таким чином, латвійське сімейне законодавство особливим чином визначає питання здійснення судового контролю за здійсненням управління майном дитини її батьками, а також ширше визначає перелік майна, звільненого від управління з боку батьків.

Цікавим є підхід словацького законодавця до випадків припинення управління майном дитини у разі досягнення нею повноліття. Відповідно до § 32 Закону «Про сім'ю та про внесення змін і доповнень до деяких законів», батьки не пізніше як через 30 днів після досягнення дитиною повноліття зобов'язані передати дитині її майно, яким вони керували. Неповнолітній має право вимагати від батьків або осіб, які розпоряджаються його майном, звіту про управління його майном; це право втрачається, якщо воно не було заявлено в судовому порядку протягом трьох років після припинення управління майном. Права дитини від відповідальності за шкоду та від безпідставного збагачення зберігаються [5]. Схожим чином визначені гарантії повернення майна дитини із управління, що здійснювалося її батьками і польське законодавства – відповідно до ст. 105 Кодексу про сім'ю та опіку після припинення управління батьки зобов'язані повернути дитині або її законному представнику належне їм майно. На вимогу дитини або її законного представника, подану протягом одного року з моменту припинення управління, батьки зобов'язані надати звіт від управління. Однак ця вимога не може стосуватися доходів від майна, отриманого під час здійснення батьківських повноважень. Так само, як і за французьким та латвійським законодавством, польське сімейне законодавство визначає необхідність подання опису майна дитини суду з питань опіки та піклування, а також повідомлення про істотні зміни у стані цього майна, зокрема про придбання дитиною майна, що має значну цінність. Значення [6].

Естонський закон про сім'ю використовує німецький підхід для визначення порядку управління майном дитини, застосовуючи категорію «піклування над майном дитини». Таке піклування відповідно до ст. 127 включає в себе право і обов'язок керувати майном дитини, у тому числі, представляти дитину, за винятком майна, яке дитина придбала шляхом спадкування або дарування, якщо спадкодавець або дарувальник визначив, що один з батьків або кожен із батьків не можуть керувати цим майном. Відповідно до ст. 129 Закону батьки не можуть як представник дитини дарувати майно дитини (як виняток допускається робити звичайні подарунки з метою дотримання моральних зобов'язань або правил ввічливості). Батьки розміщують гроші, що знаходяться в їх управлінні, що належать дитині, відповідно до принципів дбайливого управління майном, якщо ці гроші не слід витратити для покриття витрат на утримання дитини (ст. 130 Закону). Як бачимо, естонське сімейне законодавство не передбачає можливості використання коштів дитини для утримання інших членів сім'ї. Однак, щодо прибутку, який отриманий з майна дитини це є можливим, якщо прибуток, що отримується від майна дитини, не потрібен для покриття витрат, пов'язаних з регулярним управлінням майном, і для утримання дитини [7].

Висновки. На підставі вище викладеного наукового дослідження можемо визначити, що для визначення прав та обов'язків батьків щодо майна дитини сімейне законодавство держав ЄС використовує категорії «піклування щодо майна дитини» або «управління майном дитини» і як правило включає в себе правомочності батьків щодо управління майном дитини, використання доходу від такого управління та коштів дитини, однак здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків у цій сфері обмежується пріоритетом інтересів дитини перед інтересами інших членів сім'ї (доход від активів першочергово витрачається на управління такими активами та на утримання дитини, а лише потім – на утримання інших членів сім'ї; майно, придбане батьками за кошти дитини стає її власністю; правочини, що укладаються щодо майна дитини повинні укладатися в інтересах дитини, а в ряді випадків – з дозволу сімейного суду). Сімейне законодавство держав ЄС на відміну від сімейного законодавства України, застосовує правовий режим роздільності майна батьків та майна їх дітей. На відміну від сімейного законо-

давства України, яке передбачає необхідність надання згоди на вчинення окремих правочинів щодо майна дитини органами опіки та піклування, законодавство держав ЄС надає такі повноваження сімейному суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Introductory Act to the Civil Code. *Federal Ministry of Justice*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgbeg/englisch_bgbeg.pdf.
2. Code civil: Dernière mise à jour des données de ce code: 14 septembre 2024. Télécharger le code à la date du: 08 déc. 2024. *Legifrance*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721.
3. Цивільний кодекс Чехії: Закон від 3 лютого 2012 року. URL: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/novy-obcansky-zakonik-rj.pdf>.
4. Цивільний закон Латвійської республіки від 28.01.1937 (ред. Від 19.11.2015). *Inlatplus*. URL: <https://www.inlatplus.lv/wp-content/uploads/2019/11/Гражданский-закон.pdf>.
5. Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov. *Zákony pre ľudí*. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-36>.
6. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. *Grupa ArsLege.pl*. URL: <https://lexlege.pl/krio/oddzial-2-wladza-rodzicielska/101>.
7. Perekonnaseadus. Vastu võetud 18.11.2009. RT I 2009, 60, 395. jõustumine 01.07.2010 *Riigi Teataja otsinguabi*. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13330603>.